

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

JUSTIFICATION OF PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

У статті висвітлено актуальність питання підготовки майбутніх вчителів початкових класів, зокрема необхідність формування в них методичної компетентності як невід'ємної складової системи професійної підготовки майбутніх фахівців. Проаналізовано думки дослідників стосовно педагогічних умов формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Запропоновано авторські тлумачення понять «педагогічна умова», «педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів». Так поняття «умова» розглядається нами як необхідна обставина, сукупність зовнішніх та внутрішніх фактів, що уможлиблює, сприяє та впливає на розвиток конкретного явища. «Педагогічні умови» трактуємо як необхідні обставини, що визначають особливості організації освітнього процесу, дотримання яких впливає на досягнення поставленого результату.

На основі аналізу психолого-педагогічних наукових джерел в розрізі нашого дослідження схилиємося до думки, що ефективність формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів залежить від дотримання певних педагогічних умов. Таким чином у нашій роботі виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Серед таких у дослідженні розглядаються: 1) використання системи внутрішніх мотивів та зовнішніх стимулів у формуванні методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів; 2) удосконалення змісту теоретичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у процесі формування методичної компетентності (в рамках даної педагогічної умови пропонуємо запровадження авторського спецкурсу «Методична компетентність майбутніх учителів початкових класів», який спроектовано на основі компетентнісного та діяльнісного підходів, згідно вимог Професійного стандарту вчителя, і спрямовано на формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів); 3) модернізація системи практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті формування методичної компетентності; 4) розвиток професійної рефлексії та здатність майбутніх учителів початкових класів до її ефективного застосування.

Ключові слова: учитель початкових класів, майбутній учитель початкових класів, методична компетентність, методична компетентність майбутнього вчителя початкових класів, умова, педагогічна умова, педагогічні умови формування методичної компетентності, педагогічні умови фор-

мування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

The article considers the relevance of the issue of future primary school teachers training, in particular, the necessity of forming their methodical competence as an integral component of the system of professional training of future specialists. The opinions of researchers regarding the pedagogical conditions for the formation of methodical competence of future primary school teachers were analyzed. The researchers' opinions of the concepts "pedagogical conditions" and "pedagogical conditions for the formation of methodical competence of the future primary school teacher" were offered. Thus, we consider the concept of "a condition" as a necessary circumstance, a set of external and internal facts that enables, contributes and affects to the development of a specific phenomenon. "Pedagogical conditions" are interpreted as necessary circumstances that determine the peculiarities of the organization of the educational process, their observance affects the achievement of the set result.

We tend to believe that efficiency of the formation of the methodological competence of the future primary school teacher depends on the observance of certain pedagogical conditions based on the analysis of psychological and pedagogical scientific sources in the context of our research. Thus, in our work, the pedagogical conditions for the formation of methodical competence of the future primary school teacher are identified and substantiated. Among these, the study examines: 1) the use of a system of internal motives and external incentives in the formation of methodical competence of future primary school teachers; 2) improving the content of the theoretical training of future primary school teachers in the process of forming methodical competence (within the framework of this pedagogical condition, we propose the introduction of the author's special course "Methodical competence of future primary school teachers", which is designed on the basis of competence and activity approaches, in accordance with the requirements of the Teacher's Professional Standard, and is aimed at forming the methodical competence of future primary school teachers); 3) modernization of the system of practical training of future primary school teachers in the context of the formation of methodical competence; 4) the development of professional reflection and the ability of future primary school teachers to use it effectively.

Key words: primary school teacher, future primary school teacher, methodical competence, methodical competence of future primary school teacher, a condition, pedagogical condition, pedagogical conditions for the formation of methodical competence, pedagogical conditions for the formation of methodical competence of future primary school teacher.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/50.2.26>

Щур В.А.,

аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Євроінтеграційна стратегія розвитку України стимулює розбудову всіх сфер та галузей. Актуальним залишається оновлення системи освіти, яка, в ідеалі, має відповідати запитам сучасного світу. У таких умовах значущим є підготовка майбутнього вчителя початкових класів, від професійної діяльності якого залежить якість освіти школярів.

Наразі діяльність закладів вищої освіти націлена на формування системи компетентностей, що визначають рівень професійності педагога, тобто перехід від знаннєвої парадигми до компетентнісної моделі навчання. Важливе місце займає методична компетентність майбутнього вчителя початкових класів, яка є невід'ємною складовою системи професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців. Саме методична компетентність спрямована на практичне застосування професійних умінь у подальшій діяльності і впливає на вибудову власного професійного шляху майбутнього педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності студіювали Р. Гуревич, Л. Куцак, О. Савченко, Д. Синиця, С. Ткачук, С. Ящук та ін. Методична компетентність є предметом дослідження у працях таких науковців як Л. Беземчук, Н. Бібік, Т. Бодрова, Л. Ващенко, Н. Грицай, І. Княжева, М. Леврінц, Л. Ликтей, О. Мацнєва, Н. Мислицька, К. Недялкова, О. Ніколаєв, А. Остапенко, Є. Пасічник, О. Пометун, Ю. Присяжнюк, Т. Руденко, О. Семенов, А. Фрумкіна, Н. Цюлюпа, Н. Юрійчук та ін.

Сутність поняття «педагогічна умова» досліджено у працях І. Зязюна, А. Литвина, О. Мацейко, І. Підласого, О. Пехоти, Є. Хрикова та ін. В. Андрущенко, Т. Гарачук, Т. Дорошенко, О. Жигайло, К. Мулик, І. Осадченко, І. Пальшкова, Т. Плахоніна та ін. стверджують, що процес формування компетентності майбутнього вчителя відбувається ефективно за дотримання певних педагогічних умов.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз психолого-педагогічних наукових джерел засвідчив, що попри інтерес науковців до педагогічних умов як предмету дослідження не виявлено уніфікованого трактування понять «умова», «педагогічна умова». Також не виявлено єдиного комплексу педагогічних умов формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Формулювання цілей статті. Зважаючи на вищесказане, метою статті є дослідження понять «умова», «педагогічна умова» та виокремлення педагогічних умов формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів з їх подальшим обґрунтуванням.

Виклад основного матеріалу дослідження. Почнемо з аналізу психолого-педагогічної

наукової літератури щодо сутності та змісту поняття «умова». Так, В. Коваль трактує поняття «умова» як сукупність «об'єктів, властивостей і відносин, які сприяють реалізації наявних можливостей» [14, с. 166]. В. Лимаренко як «сукупність певних, фактів, обставин, впливів, процесів, що надають змогу управляти навчально-творчим процесом, внаслідок якого формується особистість» [17, с. 103]. А. Литвин та О. Мацейко як «вимоги, які висуває одна сторона до іншої; домовленість між сторонами; правило, прийняте в певній царині» [19, с. 46].

Таким чином, спостерігаємо неоднозначність трактування цього поняття. Найчастіше «умова» – це необхідна обставина, вимога, правило, домовленість сторін, сукупність явищ, об'єктів, властивостей, відносин, фактів, впливів, процесів, що робить можливим втілення чого-небудь; сприяє реалізації, впливає на розвиток чогось тощо. Нами розтлумачено дане поняття як необхідна обставина, сукупність зовнішніх та внутрішніх фактів, що уможливорює, сприяє та впливає на розвиток конкретного явища [27].

Визначення сутності поняття «педагогічна умова» постає предметом численних дискусій дослідників. Проаналізуємо дане поняття з різних позицій (див. табл. 1).

Зауважимо, Є. Хриков [24] та О. Божок [3] наголошують, при визначенні педагогічних умов варто врахувати, що вони формулюються педагогами, хоча «фактори і причини» умов існують незалежно від будь-якої діяльності, відтак, їх краще трактувати саме через поняття «обставини». Ю. Гвоздецька та І. Філімонова [9] зазначають, що педагогічні умови тісно пов'язані між собою, є «взаємозумовлюваними», а їх реалізація впливає на підвищення ефективності освітнього процесу.

Констатуємо, дослідники не дійшли спільної думки щодо трактування поняття «педагогічна умова». Переважна більшість розглядають дане поняття як спеціально створені (штучні) обставини; сукупність (комплекс) відповідних заходів організації педагогічного процесу; комплекс методів, прийомів, організаційних форм, елементів педагогічної системи; взаємопов'язані можливості, які визначають напрями розвитку освітнього процесу та впливають на його ефективність тощо.

У контексті нашого дослідження «педагогічні умови» розглядаємо як необхідні обставини, що визначають особливості організації освітнього процесу, дотримання яких впливає на досягнення поставленого результату [27].

А. Литвин наголошує, що «специфіка досліджуваного педагогічного явища дозволяє конкретизувати педагогічні умови, наповнити їх певним змістом» [18, с. 18]. О. Гречановська, акцентує на тому, що педагогічні умови «залежать від зовнішніх, внутрішніх чинників та їх взаємозв'язку, тому

Таблиця 1

Трактування поняття «педагогічна умова» у науково-педагогічній літературі

Дослідники	Зміст поняття
Є. Хриков	«Обставини, які обумовлюють певний напрямок розвитку педагогічного процесу; сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, прийомів, засобів педагогічної діяльності» [24].
Т. Гарачук	«Штучно створені обставини педагогічного процесу, які суттєво впливають на його функціонування, з метою досягнення запланованих результатів» [7].
В. Коваль	«Сукупність заходів педагогічного процесу, які, з одного боку, забезпечують досягнення студентами необхідного рівня сформованості професійної компетентності, а з другого – сприяють підвищенню ефективності цього процесу» [14, с. 166].
Ю. Гвоздецька, І. Філімонова	«Сукупність об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети» [9].
А. Литвин, О. Мацейко	«Комплекс спеціально спроектованих генеральних чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу й особистісні параметри всіх його учасників» [19, с. 56].
Л. Теряєва	«Комплексне поєднання внутрішніх і зовнішніх умов функціонування різних засобів для досягнення якісної підготовки майбутніх учителів музики» [22, с. 142].
І. Коновальчук	«Елементи педагогічної системи, що забезпечують ефективність її функціонування і розвитку» [15].

що чинники не можуть впливати на умови окремо, оскільки вони пов'язані між собою» [10, с. 157–158].

У попередніх дослідженнях ми прийшли до висновку, що виокремлення педагогічних умов буде залежати від предмету та специфіки дослідження [27]. Так, О. Пожидаєва досліджуючи педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності визначила «формування мотивації майбутнього соціального педагога до набуття теоретичних знань та умінь консультативної діяльності; доповнення змісту фахових дисциплін у контексті підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності; впровадження курсу «Теорія і практика консультування у соціально-педагогічній діяльності»; формування навичок і вмінь консультування під час практичних занять та професійної практики» [21]. Х. Шапаренко серед педагогічних умов формування індивідуальної освітньої траєкторії майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки сформулювала «педагогічний супровід формування індивідуальної освітньої траєкторії майбутніх педагогів в процесі професійної підготовки; посилення практичної спрямованості освітнього процесу; підвищення долі самостійної роботи здобувачів освіти у навчанні» [25, с. 48–49]. Обґрунтовуючи педагогічні умови у процесі формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців технічних спеціальностей О. Гречановська виокремила «регулярний контроль динаміки сформованості рівня конфліктологічної культури для корекції та управління цим процесом; стимулювання мотивації студентів, щодо отримання гуманітарних знань, особистісно-значущого досвіду та неперервного самоосвітнього розвитку власної конфліктологічної культури; доповнення змісту професійного навчання психолого-особистісною атмосферою шляхом створення сприятливих умов адаптації до вивчення гуманітарних дисциплін

за рахунок суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладач-студент; інтегрування гуманітарних знань у професійну компетентність фахівців технічних спеціальностей, які сприяють сформованості знань конфліктологічної культури за фахом; культивування творчого хисту майбутнього фахівця в контексті формування конфліктологічної культури» [10].

Варто врахувати, що на виокремлення комплексу педагогічних умов впливають також мета, цілі та завдання дослідження в цілому.

Спираючись на предмет нашого дослідження, «педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів» тлумачимо як необхідні, штучно створені обставини, що сприяють ефективному формуванню методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів [27].

Виходячи з трактування даного поняття та усвідомлюючи, що дотримання педагогічних умов суттєво впливає на ефективність формування та розвиток досліджуваного явища, схилиємося до думки, що педагогічні умови повинні бути чітко виокремлені та науково обґрунтовані. Так, О. Божок виокремила такі педагогічні умови формування мовно-методичної компетентності майбутніх учителів іноземної мови: «опора на мотиваційну сферу особистості студентів у процесі формування мовно-методичної компетентності; фахова спрямованість вивчення основ змісту лінгводидактики й психолого-педагогічних та дидактико-методичних дисциплін; створення іншомовного комунікативного середовища засобами дидактичної гри; розвиток здатності у майбутніх фахівців до професійної рефлексії у процесі формування іншомовно-методичної компетентності» [3, с. 84]. В. Лимаренко, досліджуючи процес формування методичної компетентності майбутнього керівника вокального ансамблю на засадах

ед'ютейнменту визначає «стимулювання мотивації до використання ед'ютейнменту у процесі формування методичної компетентності; орієнтацію на цифровізацію освітнього процесу з наявним «хмарним» методичним забезпеченням і «хмарними» сервісами; активізацію самостійної роботи майбутнього керівника вокального ансамблю» [17, с. 104]. Н. Кошелева виділяє наступні педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх викладачів психології: «системне використання методів стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності у процесі методичної підготовки майбутніх викладачів психології; оновлення змісту методичної підготовки майбутніх викладачів психології на засадах компетентнісного підходу; системне використання засобів дидактичного проєктування в процесі методичної підготовки майбутніх викладачів психології; проєктний підхід до організації педагогічної (асистентської) практики майбутніх викладачів психології» [16, с. 242].

Шляхом аналізу психолого-педагогічних наукових джерел та з урахуванням специфіки власного дослідження виокремлено педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів:

1. Використання системи внутрішніх мотивів та зовнішніх стимулів у формуванні методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів.
2. Удосконалення змісту теоретичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у процесі формування методичної компетентності.
3. Модернізація системи практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті формування методичної компетентності.
4. Розвиток професійної рефлексії та здатність майбутніх учителів початкових класів до її ефективного застосування.

Вважаємо за необхідне більш детально розкрити та обґрунтувати кожен з виокремлених педагогічних умов.

Перша педагогічна умова – використання системи внутрішніх мотивів та зовнішніх стимулів у формуванні методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

В академічному тлумачному словнику та у Великому тлумачному словнику української мови поняття «мотив» тлумачиться як «підстава, привід для якої-небудь дії, вчинку; причина» [1; 5, с. 692], а «стимул» як «те, що викликає зацікавленість у здійсненні чого-небудь; спонукальна причина до здійснення чогось» [1; 5, с. 1392]. Н. Іванова, досліджуючи сутність мотиву особистості в теорії мотивації, наголошує, що мотив – це «внутрішні спонуки (свідомі, несвідомі) до дій; основними мотивами особистості є: бажання, інтереси, переконання, прагнення, ідеали» [12, с. 25]. Авторка також стверджує що мотив є «основою інтересу до

певної (необхідної) дії, предмета тощо» [12, с. 22]. А. Климчук та А. Михайлов диференціюють поняття «мотив» та «стимул». Так, стимулювання (стимул) визначено як «зовнішнє спонукання до дії», тобто те, що «відносно людини є зовнішнім» [13, с. 222]; стимулювання є «одним із засобів, завдяки якому може здійснюватися процес мотивації» [13, с. 222].

Л. Омельченко наголошує, що внутрішня (процесуальна) мотивація (система мотивів) викликає поведінку, яка здійснюється «заради себе самої (сам процес і зміст діяльності викликає інтерес)», тобто вона спричинена «чинниками», які не зв'язані із зовнішнім середовищем та його впливом, а безпосередньо пов'язані із самою діяльністю [20]. Дослідниця, розглядаючи педагогічну діяльність як «будь-який інший вид діяльності», стверджує, що «розвиток внутрішньої мотивації педагогічної діяльності зумовлюють переживання особистістю власної автономії й особистісної причинності, відчуття себе джерелом змін у навчально-виховному процесі чи управлінській системі ЗНЗ. Ще один фактор – відчуття власної компетентності, власних можливостей – теж є важливою спонукою педагогічної діяльності й характеризує її внутрішню мотивацію» [20].

Отже, говорячи про систему внутрішніх мотивів у формуванні методичної компетентності майбутніх вчителів початкової школи, маємо на увазі формування у здобувачів освіти відчуття власної впевненості у професійній спроможності, власної професійної значимості в освітньому процесі, внутрішнього задоволення від своєї діяльності та особистих досягнень, розвиток перспективного бачення майбутніх учителів початкової школи щодо обраної професійної діяльності тощо.

Внутрішні мотиви підсилюють зовнішні стимули, які повинні розкривати в тому числі і викладачі, діяльність яких націлена на формування методичної компетентності майбутніх фахівців. В рамках реалізації даної педагогічної умови пропонуємо викладачам КЗ «Балтський педагогічний фаховий коледж» активно застосовувати різні види заохочення та похвали до майбутніх фахівців, використовувати різноманітні прийоми формування оцінювання з метою звернення до особистого прогресу здобувачів освіти, проводити професійно-мотиваційні зустрічі, тренінги тощо.

Друга педагогічна умова – удосконалення змісту теоретичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у процесі формування методичної компетентності. Розглядаємо впровадження даної умови як систематичний та послідовний процес доповнення змісту навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки ЗВО. Так, виходячи з трактування сутності поняття «методична компетентність майбутнього вчителя початкових класів» у нормативно-правових документах,

дослідженого нами раніше [26] та опираючись на розглянуту в попередніх дослідженнях структуру МК [28], пропонуємо наступне:

– у дисципліні психологічного спрямування («Психологія» (загальна, вікова), «Основи корекційної педагогіки») додати теми, що стосуються особливостей розвитку сучасного покоління дітей та педагогічної взаємодії з ними (ефективні способи формування пізнавальних мотивів; розвиток критичного та системного мислення, емоційного інтелекту учнів початкових класів тощо);

– дисципліні педагогічного напрямку («Педагогіка», «Основи педагогічної майстерності») варто доповнити темами, що дадуть змогу детальніше ознайомитися з нормативно-правовими документами в галузі початкової освіти, прийомами здійснення формуального оцінювання, особливостями освітньої інтеграції, її видами тощо; підтемами, що стосуються методів і прийомів ефективної професійної рефлексії, саморефлексії та самопізнання; професійного здоров'я педагогів тощо;

– у фахові методики додати теми, які ознайомлять майбутніх учителів початкових класів з інноваційними технологіями, сучасними формами організації освітнього процесу, методами та прийомами навчання, виховання і розвитку особистості; засобами навчання освітніх галузей з урахуванням педагогічних нововведень тощо.

У контексті дослідження, пропонуємо підсилити теоретичну підготовку майбутніх учителів початкової школи введенням навчального спецкурсу «Методична компетентність майбутніх учителів початкових класів» у варіативну частину навчального плану Галузі знань «01 Освіта / Педагогіка» Спеціальності «013 Початкова освіта».

Поняття «спецкурс», згідно Великого тлумачного словника, це «курс лекцій у вузі, який являє собою поглиблену розробку спеціальної, окремої теми за програмою, запропонованою лектором» [5, с. 1364].

Про питання особливостей спецкурсів та їх значення при підготовці майбутніх учителів початкової школи йдеться в роботах Т. Гарачук (спецкурс «Робота з математично здібними молодшими школярами»), Т. Зорчкіної (спецкурс «Підготовка творчого вчителя початкових класів до роботи з обдарованими дітьми»), І. Упатової (спецкурси «Методична майстерність учителя», «Робота з батьками») тощо. Так, Т. Гарачук підкреслює важливість упровадження навчальних спецкурсів у систему професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи, наголошуючи, що «зміст спецкурсів спонукає до поглибленого вивчення профільюючих дисциплін», а наповнення має відповідати актуальним тенденціям сучасності, забезпечувати можливість ознайомлення «з новітніми технологіями, передовими методиками,

авторськими розробками», сучасними освітніми методами тощо [8, с. 146].

Авторський спецкурс «Методична компетентність майбутніх учителів початкових класів» спроектовано на основі компетентнісного та діяльнісного підходів, згідно вимог Професійного стандарту вчителя, і спрямовано на формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Мета спецкурсу – розкрити здобувачам освіти концептуальні засади методичної компетентності педагога як важливої складової їхньої подальшої професійної діяльності; сформувати систему теоретичних знань, практичних умінь та професійних здатностей що розкривають зміст методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів; розширити уявлення про різні аспекти методичної компетентності у професійній діяльності в сучасній початковій школі; сприяти формуванню та розвитку методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Спецкурс передбачає практико-орієнтовану форму навчання, тобто організаційно поєднуватиме як традиційно-лекційне навчання так і різноманітні педагогічні практикуми. Лекційні заняття ознайомлять майбутніх учителів початкових класів зі змістом методичної компетентності, її структурою, особливостями та значенням у професійному розвитку педагога тощо. Педагогічні практикуми орієнтовані на свідоме застосування теоретичної складової при вирішенні різноманітних завдань та відпрацювання практичних умінь і навичок; стимулювання до роботи з сучасною фаховою науково-методичною та психолого-педагогічною літературою; спостереження та аналіз уроків учителів-практиків початкової школи; створення здобувачами власного методичного портфоліо тощо. Така організація сприятиме формуванню професійних здатностей, що передбачає методична компетентність майбутнього вчителя початкових класів.

Модернізація системи практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті формування методичної компетентності – третя педагогічна умова. О. Божок наголошує на важливості педагогічної практики, підкреслюючи, що вона «створює умови, максимально наближені до майбутньої професійної діяльності» [3, с. 84]. Л. Беземчук та В. Фомін підкреслюють, що під час практичної підготовки створюються все необхідне «для самовдосконалення та підстави для формування потреби розвитку себе в майбутній професійній діяльності» [2, с. 45]. А. Волощук доводить, що «ключовою й обов'язковою умовою професійно-методичного становлення вчителя-гуманітарія є успішне проходження всіх рівнів педагогічної практики, які слугують сполучною ланкою між теоретичною підготовкою у вищому навчальному

закладі й самостійною професійною діяльністю» [6, с. 8]. Дослідниця підкреслює, що «в ході педагогічної практики всі складові методичної компетентності одержують якісно новий рівень свого розвитку за умови перевірки й інтеріоризації набутого теоретичного досвіду в діяльності» [6, с. 8].

Ми погоджуємося з думками науковців та вважаємо, що педагогічна практика є обов'язковою та необхідною складовою формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Підкреслимо, практична підготовка дає можливість застосувати отримані теоретичні знання на практиці, перевірити їх дієвість, розвинути сформовані професійні компетентності та здатності, забезпечує відчуття професійної реальності, надає можливість трансформуватися в нову соціальну роль, відчути власну професійну спроможність тощо.

Навчальним планом Галузі знань «01 Освіта / Педагогіка» Спеціальності «013 Початкова освіта» освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр» комунального закладу «Балтський педагогічний фаховий коледж» передбачено такі види практик: «Позанавчальна виховна робота» (III, IV, V семестр), «Літня практика в дитячих оздоровчих центрах» (VI семестр), «Пробні уроки і заняття» (VI–VII семестр), «Перші дні дитини в школі» (VII семестр), «Безперервна переддипломна практика» (VIII семестр).

Варто зазначити, що вказана система практик коледжу становить значну частку професійної підготовки майбутнього учителя початкових класів, передбачає різні види, тим самим сприяє формуванню майбутнього фахівця в галузі початкової освіти. Ураховуючи особливості практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті формування методичної компетентності вважаємо за необхідне переглянути програми практик КЗ та пропонуємо доповнити систему практик: розробити та провести різні види навчальних занять з використанням особистісно-зорієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, ігрового та інтегрованого підходів до навчання учнів початкових класів; упродовж проведення навчальних занять формувати в учнів початкових класів наскрізні вміння визначені Державним стандартом початкової освіти; при організації освітнього процесу ефективно використовувати освітнє середовище навчального кабінету та закладу освіти тощо.

При проходженні таких видів практик як «Пробні уроки і заняття», «Безперервна переддипломна практика» активно використати сучасні форми організації освітнього процесу; застосовувати сучасні засоби навчання; здійснювати оцінювання результатів навчання здобувачів освіти початкового рівня освіти з урахуванням компетентнісного підходу; застосувати сучасні форми організації діяльності учнів на навчальних заняттях. При виконанні

завдань таких видів практик як «Літня практика в дитячих оздоровчих центрах», «Позанавчальна виховна робота» використовувати сучасні методи та прийоми, що допоможуть формувати ціннісні ставлення в учнів початкових класів у процесі їхнього навчання, виховання і розвитку.

Таке змістове оновлення системи практик вважаємо необхідним для ефективного формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів.

Четверта умова – розвиток професійної рефлексії та здатність майбутніх учителів початкових класів до її ефективного застосування. Поняття «рефлексія» в Академічному тлумачному словнику української мови серед іншого розглядається як 1) «самоаналіз, роздуми людини над власним душевним станом»; 2) «відображення, а також дослідження процесу пізнання» [1]. Великий тлумачний словник сучасної української мови серед різних трактувань дає таке: рефлексія – «осмислення людиною власних дій, діяльність самопізнання» [5, с. 1218]. І. Уличний розтлумачує рефлексію як «процес переосмислення людиною системи відносин з навколишнім світом, який здійснюється за допомогою механізму ідентифікації, проявляється при виникненні рефлексивних позицій і спирається на мотивуючі компоненти свідомості» [23, с. 154–155]. Автор стверджує, що «здатність педагога до рефлексії є механізмом переосмислення стереотипів свідомості, поведінки, спілкування, мислення, усвідомлення підстав, засобів, стереотипів діяльності, їх критичного і евристичного переосмислення, породження інновацій у різних аспектах професійної діяльності» [23, с. 153]. В. Борисов та І. Гевко у своєму дослідженні розглядають рефлексійність як «властивість особистості», яка «є підґрунтям формування професійного і особистісного зростання, в процесі самоактуалізації» майбутніх учителів [4, с. 102]. Дослідники стверджують, що рефлексія «виявляється у побудові сенсів, ціннісних орієнтацій, з одного боку, а з іншого – вона є основним механізмом особистісного і професійного саморозвитку особистості» [4, с. 105]. На думку О. Желанової «рефлексивні процеси практично пронизують професійну діяльність учителя», а «педагогічна рефлексія відображає специфіку діяльності вчителя як мета діяльності» [11, с. 109]. Так, дослідниця визначає педагогічну рефлексію майбутніх учителів початкових класів «як вид діяльності, що спрямований на аналіз й усвідомлення своїх особистісних якостей, на розуміння того, як він сприймається іншими людьми; на саморегуляцію та корегування власної діяльності та особистості учня, а також на розробку педагогічних технологій майбутньої професійної діяльності» [11, с. 112].

Отже, можемо спостерігати різні погляди щодо трактування поняття «рефлексія». Найчастіше

його розглядають як самоаналіз процес самопізнання, осмислення (переосмислення) власної діяльності тощо. Але однозначними є думки дослідників стосовно того, що професійна педагогічна рефлексія є важливим елементом у професійному становленні майбутніх учителів та їх подальшої професійної діяльності. Ми також схиляємося до такої позиції, в попередніх дослідженнях нами вже було визначено та обґрунтовано особистісно-рефлексивний компонент у структурі методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів [28]. В рамках нашого дослідження у даній педагогічній умові передбачено здатність майбутніх фахівців до аналізу/самоаналізу та самопізнання; використання ефективних прийомів з метою самовдосконалення і саморозвитку; формування та розвиток умінь знаходити нові успішні шляхи розв'язання професійних труднощів; раціонально організовувати та провадити педагогічну діяльність; об'єктивно оцінювати власний професійний рівень та здатність знаходити ефективні шляхи його зростання тощо.

Для реалізації четвертої педагогічної умови пропонуємо у структуру традиційної лекції, що є однією з основних форм організації навчання в Коштовному закладі «Балтський педагогічний фаховий коледж» ввести прикінцевий етап «рефлексія зустрічі». Цей етап повинен включати використання викладачами різноманітних методів і прийомів здійснення рефлексії здобувачами освіти. Це, на нашу думку, сприятиме ефективному формуванню рефлексивних навичок, що в подальшому ляжуть в основу розвитку професійної рефлексії майбутніх учителів початкових класів.

Таким чином, виокремлені педагогічні умови є необхідними та взаємодоповнюючими, а їх упродовження є обов'язковим етапом ефективного формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Висновки. Сучасні тенденції розвитку освіти знаменують появу нових підходів до навчання. Наразі, актуальним є оновлення системи підготовки майбутніх учителів початкових класів, в цілому, та формування системи професійних компетентностей зокрема. Значну увагу приділено процесу формування саме методичній компетентності майбутнього вчителя початкових класів, а ефективність її формування залежить від дотримання виокремлених педагогічних умов.

У площині нашого дослідження поняття «умова» розглянуто як необхідна обставина, сукупність зовнішніх та внутрішніх фактів, що уможливорює, сприяє та впливає на розвиток конкретного явища, а «педагогічні умови» як необхідні обставини, що визначають особливості організації освітнього процесу, дотримання яких впливає на досягнення поставленого результату.

Виокремлено педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів: використання системи внутрішніх мотивів та зовнішніх стимулів у формуванні методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів; удосконалення змісту теоретичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у процесі формування методичної компетентності; модернізація системи практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті формування методичної компетентності; розвиток професійної рефлексії та здатність майбутніх учителів початкових класів до її ефективного застосування.

Перспектива подальших досліджень полягає в розробці критеріїв, показників та рівнів сформованості методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/shljakh> (дата звернення: 25.08.2022).
2. Беземчук Л. В., Фомін В. В. Формування методичної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі педагогічної практики. *Professional Art Education*. Kharkiv, 2020. Volume 1 (1). P. 43–49.
3. Божок О. С. Педагогічні умови формування мовно-методичної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. Рівне, 2016. Вип. 14. С. 83–86.
4. Борисов В., Гевко І. Позиція рефлексії в процесі самоактуалізації майбутніх учителів початкових класів. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки*. Черкаси, 2020. № 1. С. 100–107.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII. 1728 с.
6. Волощук А. М. Формування методичної компетентності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі педагогічної практики : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2012. 20 с.
7. Гарачук Т. В. Обґрунтування педагогічних умов у контексті підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з математично здібними школярами. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини* / [ред. кол.: Побірченко Н. С. та інші]. Умань : ФОРМ Жовтий О. О., 2014. Випуск 48. С. 26–33.
8. Гарачук Т. В. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи з математично здібними учнями : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Умань, 2015. 263 с.
9. Гвоздецька Ю. В., Філімонова І. А. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі харчових технологій у процесі фахової підготовки. *Електронний інституційний репозитарій Уманського державного педа-*

гогічного університету імені П. Тичини, 2018. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8528/1/Gvozdecka_Filimonova.pdf (дата звернення: 25.08.2022).

10. Гречановська О. В. Обґрунтування педагогічних умов у процесі формування конфліктологічної культури в майбутніх фахівців технічних спеціальностей. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ – Вінниця, 2019. Вип. 53. С. 155–162.

11. Желанова В. В. Особистість майбутнього вчителя початкової школи: рефлексивний вимір. *Професіографічний підхід у системі вищої освіти* : монографія. Житомир : Вид-во О. О. Євенок, 2019. С. 106–125.

12. Іванова Н. Г. Сутність мотиву особистості в теорії мотивації. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ, 2021. № 3 (61). С. 20–27.

13. Климчук А., Михайлов А. Мотивація та стимулювання персоналу в ефективному управлінні підприємством та підвищенні інноваційної діяльності. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. Суми, 2018, № 1. С. 218–234.

14. Коваль В. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів. *Філологічний часопис*. Умань, 2016. Вип. 1. С. 164–177.

15. Коновальчук І. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до налагодження конструктивної взаємодії з дітьми та батьками в ситуації конфлікту. *Scientific letters of academic society of Michal Baludansky*. Kosice, Slovakia, 2018. Volume 6. № 3. С. 49–53.

16. Кошелева Н. Г. Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх викладачів психології. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. Запоріжжя, 2020. № 2 (35). С. 238–243.

17. Лимаренко В. І. Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутнього керівника вокального ансамблю на засадах ед'ютейнменту. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2021. Вип. 83. С. 102–107.

18. Литвин А. Типологія поняття «умови» в науково-педагогічних дослідженнях. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Львів, 2013. № 5. С. 9–28.

19. Литвин А., Мацейко О. Методологічні засади поняття «педагогічні умови». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Львів, 2013. № 4. С. 43–63.

20. Омельченко Л. М. Внутрішня мотивація педагогічної діяльності: сутність та чинники. *Наука і освіта*. Одеса, 2014. № 7. С. 128–130.

21. Пожидаєва О. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності. *Наукові записки* : зб. ст. Львів, 2012. № 6. С. 133–139.

22. Теряєва Л. А. Педагогічні умови та інноваційні технології в процесі вивчення дисципліни «Хорове диригування». *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. Київ, 2017. № 2. С. 141–144.

23. Уличний Л. Рефлексія як механізм фахової підготовки майбутнього вчителя. *Наукові записки. Педагогічні науки*. Кропивницький, 2020. Вип. 190, 151–155.

24. Хриков Є. М. Педагогічні умови в структурі наукового знання. *Шлях освіти*. 2011. № 2. С. 11–15.

25. Шапаренко Х. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування індивідуальної освітньої траєкторії майбутніх педагогів в процесі професійної підготовки. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2021. № 10 (196). С. 46–51.

26. Щур В. А. Методична компетентність майбутнього учителя початкових класів: нормативно-правовий аспект. «Інноваційні проекти та програми з психології, педагогіки та освіти» : матеріали міжнар. конф., Рига, "Baltija Publishing", 10–11 грудня. 2021 р. Рига, Латвія, 2021. С. 133–137.

27. Щур В. А. Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: проблеми та перспективи* : Матеріали III Всеукр. наук. практ. конф. Одеса, 24 травня 2022 р. С. 34–40.

28. Щур В., Гарачук Т. Методична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: сутність та структура. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. пр. Умань, 2022. Вип. 1 (25). С. 115–125.